

УДК 930.2:284.5(44)"15" – Ляскоронський

Д. С. Гордієнко

Василь Ляскоронський та його дослідження з історії Реформації у Франції

Стаття присвячена творчій біографії відомого українського історика Василя Ляскоронського (1860–1928) і стосується маловідомої її сторінки – конкурсної студентської праці "Політичні зібрання кальвіністів у Франції", за яку він отримав срібну медаль. Праця не була опублікована і збереглася в рукописному варіанті. У контексті наукового доробку вченого ця праця стоїть цілком відокремлено; вона єдина, яка безпосередньо не стосується історії України, а цілком присвячена питанням всесвітньої історії. Показано, що Реформацію Ляскоронський розглядає насамперед як соціально-політичне явище. У статті пропонується висновок, що своїм фактичним матеріалом проаналізована праця В. Ляскоронського не втратила свого значення і до сьогодні.

Ключові слова: Василь Ляскоронський, Реформація, кальвіністи, гугеноти, Франція, політика.

Статья посвящена творческой биографии известного украинского историка Василия Ляскоронского (1860–1928) и относится к малоизвестной ее странице – конкурсной студенческой работе "Политические собрания кальвинистов во Франции", за которую он получил серебряную медаль. Труд не был опубликован и сохранился в рукописном варианте. В контексте научного наследия ученого эта работа стоит совершенно обособленно; она единственная, которая напрямую не относится к истории Украины, а целиком посвящена вопросам всемирной истории. Показано, что Реформацию Ляскоронский рассматривает прежде всего как социально-политическое явление. В статье предлагается вывод, что своим фактическим материалом проанализированный труд В. Ляскоронского не потерял своего значения на сегодняшний день.

Ключевые слова: Василий Ляскоронский, Реформация, кальвинисты, гугеноты, Франция, политика.

The article reveals an episode from the creative biography of the well-known Ukrainian historian Vasyl Liaskoronsky (1860–1928), directly to his little-known page – the writing of a competitive student work, "Political Assembly of Calvinists in France", which brought him a silver medal. The work has been not published and preserved in the manuscript version. In the context of the scholarly works of the scholar, this work is completely isolated, it is the only one that doesn't directly relate to the history of Ukraine, but it is entirely devoted to issues of the world history. It is significant that Liaskoronsky considers the Reformation as a socio-political

phenomenon primarily. The article suggests that the analyzed work of V. Liaskoronsky has not lost its significance even to this day due to its actual material.

Key words: Vasyl Liaskoronsky, Reformation, Calvinists, Huguenots, France, politics.

Василь Ляскоронський (1860–1928) в історію історичної науки увійшов передусім як неординарний український медієвіст та археолог [11]. Низка досліджень ученого стосувалась ранньомодерної та модерної доби. Майже всі його праці присвячені історії та культурі України, навіть коли торкались великих тем світової історії, як, наприклад, Північної чи Кримської війни [1, с. 671–674]. Однак одна праця (на сьогодні все ще не опублікована) повністю випадала з кола наукових інтересів дослідника. Це студентське конкурсне дослідження, присвячене Реформації у Франції, за яке він здобув срібну медаль.

На час навчання В. Ляскоронського в університеті св. Володимира всесвітню історію викладав там Іван Лучицький, який мав визначальний вплив на старшого брата Ляскоронського – Володимира. Вітчизняну ж історію викладав В. Антонович, який і мав, очевидно, вирішальний вплив на наукову кар'єру Василя Ляскоронського. Проте перехід з медичного на історико-філологічний факультет Василя Ляскоронського стався під впливом цих обох професорів-істориків [9, с. 367–368], хоча, як зауважила його перший біограф і близька подруга останніх років життя Катерина Мельник-Антонович, "медальну працю (її зараховано йому й за кандидатську) Василь Григорович пише з історії Західної Європи на тему "Политические собрания и политическая организация кальвинистов во Франции в XVI ст. по неизданным источникам". Цю тему запропонував йому Лучицький, що на нього під той час припала була черга в факультеті" [9, с. 368].

І. Лучицький увійшов у науку як першорядний фахівець з соціально-економічної, насамперед аграрної історії Західної Європи, частково України [6, с. 153]. Відповідно й події реформації у Франції вчений розглядав як соціально-економічний рух [5, с. 17], що позначилось і на дослідженні В. Ляскоронського та вітчизняній історіографії французької Реформації загалом. Проте варто зазначити, що саме кальвінізм з усіх протестантських рухів був найбільш політичним [2, с. 116]. Тому такий підхід щодо французької реформації є цілком обґрунтованим.

На сьогодні рукопис праці "Политические собрания и политическая организация кальвинистов во Франции в XVI ст. по неизданным источникам" В. Ляскоронського зберігається у загальному фонді

Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. Загальний її обсяг – 90 аркушів. На сторінках рукопису є штамп бібліотеки університету св. Володимира, що дає підстави припускати, що це саме той примірник, який був поданий конкурсній комісії 10 травня 1885 р.

Дослідження В. Ляскоронського не структуровано. Умовно в ньому можна виділити короткий вступ та виклад основного матеріалу. Як було зазначено вище, у візії В. Ляскоронського, реформація у Франції – це соціально-економічний рух, спрямований проти феодальних пережитків. Так, у "вступі" дослідник виводить цей рух з XII ст., очевидно, маючи на увазі катарську єресь, так званий альбігойський рух. Ця боротьба йшла у двох напрямках: 1) як комунальний рух французьких міст та 2) прагнення французьких королів до централізації країни [8, арк. 6–6 зв.]. Потім В. Ляскоронський зазначає, що "часті повстання: то міст, то феодальної знаті, то селян, то незалежних общин, що зі зброєю в руках йшли захищати свою незалежність, складають характерне явище внутрішнього життя Франції, починаючи з XII ст." [8, арк. 7]. Незважаючи на такий потужний і широкий суспільний рух, дослідник чітко проголошує, що на початок XVI ст. "Франція являла собою ще значні пережитки феодального устрою: норони та інститути країни містили явний відбиток середньовічного життя" [8, арк. 7 зв.]. Відмічає В. Ляскоронський лише зовнішню централізацію країни, коли окремі провінції зберігали значну автономію, як наприклад Лангедок, Нормандія, Дофіне тощо: "... вони мали свої особливі судові інститути чи парламенти, що зберігали до певного часу повну незалежність. Вони самі встановлювали, розподіляли та збирали податки в провінції. Король не мав права власною владою ні збирати податки, ні збільшувати їх" [8, арк. 8 зв.]. Таким був фон, реконструйований В. Ляскоронським за працею наукового керівника І. Лучицького "Феодальна аристократія і кальвіністи у Франції" (К., 1871).

Однак, поштовхом до значного поширення ідей Реформації у Франції стали спроби короля обмежити автономні права провінцій. Явно симпатизуючи французьким кальвіністам, В. Ляскоронський різко протиставляє партію двору – розбещену, позбавлену всяких чеснот, і провінційну аристократію, що вела помірний, моральний образ життя. "Такі дворяни, – наголошує дослідник, – не схвалюючи розпусне і розкішне життя при дворі, бачили все неподобство, всі біди в країні і наполегливо вимагали реформ у державі" [8, арк. 11–11 зв.]. Реакцією на таке невдоволення провінційної аристократії було жорстоке переслідування останніх (як приклад В. Ляскоронський наводить масову страту аристократів у західній Франції у 1531 р.).

Поширенню ж соціальної основи невдоволення сприяли і змішані шлюби аристократів та буржуа. З іншого боку, простий народ шукав союзу з королем, спрямованого проти феодалів та буржуа. Однак у південній Франції, як показує В. Ляскоронський, "як тільки королівська влада виказувала посягання на свободу і незалежність общини, на її права і вольності, міста зі зброєю в руках піднімались на захист своєї незалежності" [8, арк. 14]. Такою, за В. Ляскоронським, й була соціально-політична база і передумови поширення реформаційного руху у Франції.

Дослідник логічно проводить взаємозв'язок політичної і церковної влади в середньовічній Європі. Падіння морального авторитету Римської курії (як і загалом католицького духовенства), поширення гуманістичних ідей, поставило під сумнів не лише авторитет церкви, а й освяченої нею світської влади. Отже, свобода у виборі і сповідання релігії тягнула за собою й свободу у виборі політичного устрою. Як зазначає В. Ляскоронський, "реформація мала те важливе значення, що, зачіпаючи релігійні питання, вона неминуче торкалась і питань політичних та соціальних. Взагалі, можна ствердно сказати, що Реформація збурила народ до непослуху, збурила його стояти за свободу і була таким чином часто причиною хвилювань і повстань зі зброєю в руках" [8, арк. 20].

З іншого боку, ґрунт для сприйняття ідей Лютера, Кальвіна та інших протестантських проповідників у Франції був підготовлений вченням Лефевра та його послідовників [8, арк. 22].

Реформатські ідеї, що спочатку були підтримані урядом Франції, згодом викликали різку негативну реакцію. Причиною такої різкої зміни ставлення влади до нового вчення й була, за В. Ляскоронським, його соціальна складова. Уряд "добре розумів, що цими ідеями могли скористатись, з одного боку, – знать для повернення до старого режиму в країні, з другого боку – міста, що домагались відновлення самостійності в управлінні, і, врешті, народ – для відновлення своєї свободи" [8, арк. 22 зв.]. При цьому під "народом" Ляскоронський розуміє селян, однак вони у дослідженні молодого науковця, як і в ґрунтовній праці його вчителя І. Лучицького, представлені досить аморфно, "поза кадром". Лише в сучасній французькій історіографії, у рамках школи Анналів з'явилися ґрунтовні дослідження Еммануеля ле Руа Лядюрі, присвячені селянам Ланґедека ранньомодерного періоду [3, с. 83, 85].

Пік невдоволення і поширення кальвінізму у Франції припав на другу половину XVI ст. Цьому сприяла і слабкість короля Карла IX, коли фактичним главою держави стала королева-мати Катерина

Медічи. Держава вдалась до репресивних заходів на придушення поширення нових ідей. В. Ляскоронський наводить едикти 1545 р., 1551 р. та інших років на заборону протестантизму, а також каральні акції уряду. Заходи уряду спонукали протестантів до організованого спротиву, і на 1562 р. В. Ляскоронський відносить появу перших організованих зібрань кальвіністів, що порушували і вирішували політичні питання [8, арк. 26–26 зв.]. Безумовно, організований спротив гугенотів викликав посилення реакції з боку королівського двору, що, у свою чергу, на кінець 50-х років XVI ст. вилилось у збройний опір гугенотів. Поширюються у провінціях південної Франції, насамперед у Лангедоці, й зібрання гугенотів, інколи офіційно "під приводом проповіді Євангелії" [8, арк. 28 зв.]. В. Ляскоронський наводить уривок з листа чиновника Тулузького парламенту за 1560 р., в якому той відмічав, що зібрання гугенотів відбуваються зі "звільненням полонених, з богослужінням за женецьким зразком, з особливими регламентами щодо поліції, управління, з призначенням чиновників, з розподіленням і збором податків, з набором солдат, з релігійними церемоніями тощо" [8, арк. 29 зв.]. Політичний аспект цих перших зібрань гугенотів посилювався переходом до лав протестантів частини королівських чиновників.

Прихильність до протестантизму частини вищої аристократії Франції, як відмічає В. Ляскоронський, була викликана й непомірно великим впливом одного роду Гізів на королівський двір. Саме з метою повалення Гізів, як зазначає дослідник, і було піднято повстання 1560 р. Це повстання поширилось на значну територію держави, "ледь не всієї тодішньої Франції" [8, арк. 31]. Повстання, відоме як Амбузька змова, було придушено, однак і Гізи та королівський двір були змушені піти на деякі поступки. Так, 1) протестантам був зменшений податок, а канцлером призначений Мішель Лопіталь, "відомий своєю незламною чесністю, просвітленим розумом і строгістю норову" та 2) едиктом від 18 березня 1560 р. було звільнено з ув'язнення протестантів, затриманих за релігійні переконання [8, арк. 31]. З іншого боку, був виданий едикт, який забороняв будь-які зібрання гугенотів. Проте для врегулювання ситуації на 10 грудня 1560 р. були призначені Генеральні Штати, на які мали прибути представники обох ворожих партій.

Попри поразку Амбузької змови, на півдні Франції продовжував розгоратись соціальний рух серед нижчих прошарків населення. У такій ситуації Катерина Медічи спробувала піти на всілякі поступки протестантам. Як зазначає В. Ляскоронський, "вона наважилась слідувати ідеї віротерпимості у своїй державі" [8, арк. 32 зв. – 33]. Однак

політика Катерини Медічи не була послідовною. Так, у квітні 1561 р. вона видає едикт, який дозволяв кальвіністам власне богослужіння і зібрання, а вже едиктом від 31 червня того самого 1561 р. – його відмінила [8, арк. 33]. Проти останнього едикту різко виступили Генеральні Штати, які вдалось зібрати лише на серпень місяць. Штати, що згодом зібрались у монастирі Сен-Жермен, різко виступили за соціальні права, зокрема за повну віротерпимість. Як наголошує В. Ляскоронський, за широтою і сміливістю ідей, висловлених у Сен-Жермені, "штати ці можна прирівняти хіба що до Національного зібрання 1789 р." [8, арк. 34].

Однак всі рішення Генеральних Штатів та едикти королеви не мали реального успіху і боротьба з протестантами розгорнулася з новою силою. При цьому відповідальність за відновлення кровопролиття в країні В. Ляскоронський кладе на католиків, які "ніяк не могли змиритись з думкою, що богослужіння, що раніше піддавалось забороні і гонінню, нині є дозволеним у державі" [8, арк. 35]. Як і раніше, безпосередній привід до загострення подали Гізи. Отже, гугеноти були змушені вжити ґрунтовних заходів задля забезпечення своєї безпеки і своїх прав. Таким чином, як зазначає дослідник, "з 1562 р. починається низка політичних зібрань гугенотів, що продовжувались аж до половини XVII ст." [8, арк. 36–36 зв.]. Проте хронологічно дослідник обмежується 1570 р., коли остаточно й була вироблена політична та соціальна структура Ланґедока, що повністю був підконтрольний гугенотам. Власне аналіз протоколів цих зібрань і займає решту дослідження В. Ляскоронського.

Як відомо, з різанини у Вассі 1 березня 1562 р. розпочинається низка релігійних війн у Франції. І вже 2–13 листопада 1562 р. у Німі протестанти провели своє перше політичне зібрання, на якому вирішувались два основні питання: організація оборони країни та створення власної податкової системи [8, арк. 36 зв – 50зв.]. Власне ці питання будуть основними й на подальших зібраннях кальвіністів. Констатує В. Ляскоронський і майже повну відсутність релігійних питань на зібраннях французьких кальвіністів [8, арк. 61], що підкреслює соціально-політичний характер протестантизму у Франції.

Окрім того, гугеноти виробляють і власну політичну систему. На чолі країни мав стати вождь, цілком лояльний до короля, і в той же час відданий протестантам. Таким вождем був обраний Юзес Антуан де Крюссоль, який мав ним залишатись до повноліття короля [8, арк. 38–39]. При вождю була створена рада з 10-ти осіб, без згоди якої вождь не мав жодних прав вступати у якісь відносини з ворогами [8, арк. 41–41зв.]. Пізніше було створено дві ради: одна – для

військових справ, друга – для цивільних [8, арк. 64]. Однак, як показує Ляскоронський, їх повноваження за збереженими протоколами не були чітко окресленими. У віданні вождя було й призначення місцевої адміністрації, на чолі якої стояли губернатори та капітани, однак і останні призначались вождем за згодою зібрання [8, арк. 41 зв.]. Загалом, у підході до призначення чиновників зібрання керувалось принципом призначати на посади винятково кальвіністів, людей порядних і відомих, щоб показати уряду і королю, "що кальвіністи не зачинщики всілякого зла, а радше супротивники його і взагалі всіх злих людей" [8, арк. 42]. Лояльність до монархії загалом була притаманна кальвіністам на перших порах їх політичної боротьби [див.: 2, с. 122]. Саме тому, даючи згоду гугенотам очолити їх провід, Крюссоль висунув низку зустрічних вимог, першою з яких була вимога повного послуху королю [8, арк. 39]. Іншою вимогою були питання, пов'язані з оподаткуванням. Кальвіністи зобов'язувались зберігати всі королівські податки для короля, принаймні так декларувалось. Проте на практиці їх утримували на деякий час у себе, з обіцянкою в майбутньому все повернути [8, арк. 44].

Гугеноти чітко розділили військову та цивільну адміністрації. Забезпечення внутрішнього порядку в країні покладалось на цивільну поліцію, підпорядковану місцевій адміністрації [8, арк. 46 зв.]. Окрім того, на обов'язки сюрінтендентів покладалась питання благоустрою та благодійності, піклування про вдів, сиріт та загалом малозабезпечених осіб [8, арк. 47].

Питання стягнення податків і зборів з населення і міст були одними з основних на всіх зібраннях протестантів. Вже перше зібрання було змушене вирішувати проблему фінансування країни, насамперед армії. На ці видатки було асигновано 400,000 ліврів [8, арк. 45 зв.]. Окрім утримання королівських податків, гугеноти планували отримати потрібну суму також за рахунок продажу майна, аренд, а також створення державної монополії на торгівлю сіллю [8, арк. 45 зв–46]. З часом податкова система гугенотів складалась з трьох частин: 1) приватні збори, десятина та доходи від соляних магазинів; 2) "податок на розкіш", який платився з суми капіталу в понад 300 тисяч ліврів і 3) доходи від бенефіцій та оренд [8, арк. 55].

Проте дослідник показує й диференційований підхід до цього питання. При накладенні податків бралось до уваги як справність та сумлінність певного платника податку, так і його платоспроможність. Важливим доходом кальвіністів стала конфіскація майна католицького духовенства і привласнення належного йому оподаткування [8, арк. 44]. Очевидно, ця сума була значною. Так, за даними

В. Ляскоронського, прибуток французької католицької церкви склав 2/5 отриманого урядом податку з країни [8, арк. 20]. Проте і видатки кальвіністів були значними.

Насамперед, державним став суд, судді якого отримували платню з бюджету. Значні видатки поглинала адміністрація. Скасувавши на території країни Ланґедока католицьку церкву, протестанти назначили державну зарплату протестантським священикам, при цьому брався до уваги сімейний стан пастиря – одружені і з дітьми отримували більшу заробітну плату – 150 і 200 ліврів відповідно, проти 120 ліврів для неодружених священиків. Крім того, священикам, що мали дітей, безкоштовно надавалась квартира [8, арк. 48].

Та найбільшим тягарем для бюджету протестантів було утримання армії, яка, в умовах війни з католиками, була вкрай необхідна французьким гугенотам. Первісно, загальні видатки на армію склались з 600 тисяч ліврів, однак уже на зібранні 31 березня 1563 р. в м. Баньолі ця сума була збільшена більш як на мільйон ліврів [8, арк. 54]. Армія складалась із сухопутної та воєнного флоту [8, арк. 43 та ін.]. Сухопутна поділялась на піхоту, кавалерію та артилерію. Окремо створювалась продовольча база для армії. Первісно армія була професійною, найманою. Однак, одразу дався взнаки брак коштів, війська постійно не вистачало, особливо для забезпечення гарнізонами прикордонних фортець. Тому згодом зібрання кальвіністів вводять і військовий обов'язок, що дало змогу не лише організувати належну оборону, а й перейти в наступ, отримавши воєнний успіх над католицькою партією.

Прикметно, що законодавчо вирішувались і питання розподілу воєнних трофеїв. Так все, що стосується артилерії і воєнних припасів, "було вирішено, що воно все має належати країні, як невід'ємна власність; захоплена ж на війні худоба частково віддавалась солдатам (половина), а частково належала країні" [8, арк. 44]. Вирішували кальвіністи й питання пенсійного забезпечення ветеранів, вдів та сиріт військовослужбовців [8, арк. 48 зв.]. При цьому турбувались не лише про матеріальне забезпечення, а й про соціальний захист: такі діти отримували безкоштовну освіту. Загалом, як показує В. Ляскоронський, гугеноти підтримували розвиток освіти та культури. Так, попри всю сутужність бюджету, постійний брак коштів, зібрання виділяло належні суми для підтримки колежа в м. Монпельє [8, арк. 59 зв.]. Важливим досягненням політичних зібрань кальвіністів у Франції були декларації з захисту прав простого народу, попри те, що обов'язки селян щодо землевласників не відмінялись [8, арк. 49–49 зв.].

Важливим рішенням ще першого зібрання Ланґедока була ідея створення антикатолицького союзу, до якого пристало багато міст і

провінцій південної Франції [8, арк. 40]. Згодом було прийнято й рішення про денонсування всіх міжнародних договорів Франції на території країни протестантів, на яке не дало згоду зібрання кальвіністів.

Наступне зібрання гугенотів, скликане 31 березня 1563 р. в м. Баньолі, було відповіддю на створення католицької ліги на початку березня того самого 1563 року [8, арк. 52–52 зв.]. На обговорення і вирішення виносилось чотири основні питання: 1) фінансове забезпечення армії; 2) удосконалення адміністрації, юстиції та поліції; 4) звіт членів ради при Крюссолю і 4) обговорення договору, укладеного напередодні принцом Конде і Катериною Медічі [8, арк. 53–53 зв.].

Попри всі домовленості обидві партії готувались до дальшої боротьби. Королівський двір напружено шукав зовнішньої допомоги, спершу в Англії, згодом – в Іспанії. Паралельно при дворі активно діяла католицька партія, яка вимагала повного викорінення кальвінізму у Франції. Зважаючи на ці загрози, 30 жовтня 1567 р. у м. Монпельє гугеноти зібрались на своє чергове зібрання [8, арк. 63 зв. і наст.]. Основним питанням зібрання було посилення військової дисципліни та укріплення прикордонних фортець. У цей час розгорілась чергова війна між гугенотами і католицькою партією. Після поразки останніх, 23 березня 1568 р. король видав едикт миру, яким закінчилась друга релігійна війна у Франції. Цей мир був укладений завдяки зусиллям канцлера Мішеля Лопіталя. Гугенотів мир влаштовував, позаяк давав можливість "перевести подих" і поправити внутрішні справи, натомість католицька партія різко не сприйняла проголошений едикт. Відтак першим кроком до відновлення протистояння стала відставка поміркованого й лояльного до кальвіністів канцлера М. Лопіталя, після чого вийшло два едикти, спрямовані проти протестантів [8, арк. 69–69 зв.]. Не переставав підбурювати до продовження активної боротьби з гугенотами папа римський. Як наслідок, у Франції розгорілась третя релігійна війна. При цьому гугеноти, що вкотре були обдурені своїми ворогами і королівським двором, діяли "з незнанною жорстокістю, вони знищували скрізь гарнізони міст, ліквідували церкви, вівтарі, каплиці, вбивали католицьких священників і монахів тощо. З усіх боків прибували на допомогу кальвіністам їх брати і діяли з ними заодно" [8, арк. 70]. Однак перемога дісталась католикам, більш того, гугеноти втратили у війні одного зі своїх лідерів – принца Конде. Ця поразка й змусила скликати наступне зібрання, що відбулось у м. Нім 1 грудня 1569 р. [8, арк. 71 і наст.].

Гугеноти добре розуміли потребу узгодження дій, як армійських підрозділів, так і цивільної адміністрації для успішного протистояння католикам. У зв'язку з цим першим питанням, що стояло перед

зібранням, було обрання верховного вождя протестантів, яким був обраний Ст. Ромаїн, влада якого, проте, була обмежена радою, без згоди якої "вождь не мав права ні управляти країною, ні вирішувати будь-яких справ, як внутрішніх, так і зовнішніх" [8, арк. 73–73 зв.]. Іншими питаннями, як і раніше, були фінансові та питання, пов'язані з армією. Складність ситуації змусила підвищити відповідальність за виконання воєнних ордонансів, виконання яких покладалось безпосередньо на міста і діоцези [8, арк. 75 зв.]. Важливим успіхом зібрання було укладення антикатолицького союзу Ланг'едока з верхнім і нижнім Віверуа [8, арк. 76]. Таким чином, прийняті гугенотами заходи дали можливість покращити обороноздатність країни. З іншого боку, королівський двір втратив надію отримати допомогу з Іспанії, король якої розпочав війну з маврами. Відтак Карл IX змушений був 8 серпня 1570 р. укласти з протестантами Сен-Жерменський мир, який протривав до сумнозвісної Варфоломіївської ночі на 24 серпня 1572 р.

Однак ще в лютому, а згодом у червні того самого 1570 р. відбулись чергові зібрання кальвіністів, якими і закінчується дослідження В. Ляскоронського [8, арк. 77 і наст.]. Причиною лютневого зібрання стала втрата протестантами низки міст і негайна потреба виплати солдатам належної винагороди. На той час гугеноти перебували у крайній фінансовій скруті. Таким чином, вперше у політичній практиці гугенотів дослідник прослідковує повне привласнення королівських податків, які мали бути використані "на плату воєнним людям, на облаштування, укріплення міст і фортів, на забезпечення їх гарнізонами тощо" [8, арк. 77 зв.]. Важливим питанням, що вперше постало на той момент, була виплата займу в 150 тисяч ліврів, взятого раніше для найму іноземних контингентів війська. Як наслідок, зібрання вводить нові податки, в основному обклавши ними селянство [8, арк. 79]. Однак, з іншого боку, враховуючи спустошеність країни внаслідок бойових дій, зібрання прийняло рішення не накладати податки на 1570 р., а зібрати лише недобрані за 1568 і 1569 рр., при чому звільнялись від сплати податків території і міста, захоплені католиками. Відповідно, червнєве зібрання переслідувало суто оборонні цілі та пов'язані з ними фінансові видатки [8, арк. 86 і наст.].

Таким чином, дослідження В. Ляскоронського охоплює лише перший, формотворчий період політичної історії французьких гугенотів. Формального висновку праця не містить. Методологічно випереджаючи свій час, висновки дослідник подав у вступі; сам же текст дослідження покликаний лише їх деталізувати та обґрунтувати. Фактично Ляскоронський деталізує й розвиває VI розділ згаданої монографії І. Лучицького "Політичні теорії кальвіністів і спроби політичної

організації" [7, с. 340–418]. Однак останній хронологічно розпочинає своє дослідження з питання Варфоломійської ночі [7, с. 340 і наст.], натомість його учень доводить свій текст до 1570 р., що хронологічно передує праці вчителя. В. Ляскоронський розкриває політичну діяльність гугенотів у часі, коли вони ще зберігали лояльність до королівського двору, коли ще прагнули діяти в рамках правового поля Франції. Однак на відміну від учителя, виклад учня не настільки концептуалізований, інколи він аж надто деталізований, проте саме у цій деталізації, в її фактажу й найбільша цінність дослідження В. Ляскоронського для сучасної історіографії, тим більше, що в книзі І. Лучицького, за визнанням самого автора, "мало нових фактів" [7, с. 28]. Безумовно, досліднику можна закинути певну однобічність у підході до матеріалу, адже, йдучи за своїм учителем І. Лучицьким, В. Ляскоронський на перший план у реформаційному русі у Франції виводить саме соціальний аспект. Такий підхід є цілком виправданим, адже як наголошував О. Шульгин, у часи Реформації "рухи релігійні солідаризуються з рухами соціальними" [12, с. 60]. Як відомо, для Лучицького – це було передусім політичне питання, а вже потім історичне. Таким воно стало й для Ляскоронського.

Та попри все, це важлива сторінка в творчій біографії Ляскоронського. Незважаючи на те, що срібна медаль – це фактичний програш, це лише "заохочувальна" премія, ця праця була важливою для дослідника і в подальшій його науковій кар'єрі. Не даремно ж він згадує її у всіх відомих на сьогодні своїх автобіографіях, як дореволюційних, так і советського періоду [1, с. 661, 662, 667]. Притаманно, як для В. Ляскоронського, так і для його вчителя І. Лучицького, старт у науці відбувся з теми Реформації у Франції, для першого – як конкурсна робота, для другого – як магістерська і докторська. Однак в історіографії ім'я Василя Ляскоронського, як правило, не фігурує серед імен учнів І. Лучицького [4, с. 157]. Проте цілком очевидно, що "неопубліковані архівні дані" – це невикористаний самим І. Лучицьким архівний матеріал, зібраний ним на півдні Франції під час відрядження 1872 р. [5, с. 8], принаймні якихось власних пошуків у архівах Франції Ляскоронським джерела не фіксують, а звичка ділитись архівними виписками зі своїми студентами була загальним правилом для І. Лучицького [4, с. 153]. Оскільки первісно історик прагнув присвятити власному дослідженню Реформації у Франції три томи (реально підготовлено і опубліковано було лише перший том), можна припустити, що матеріалу було достатньо, і навіть В. Ляскоронський використав його не в повному об'ємі. З іншого боку, В. Ляскоронський бездоганно володів французькою мовою, яку викладав як в Інституті

князя Безбородька, так і давав приватні уроки у Відні [10, с. 106, 107]. Відтак, як ніхто інший у мовному плані, він був найбільш підготовленим до написання цього дослідження з-поміж усіх учнів І. Лучицького.

Насамкінець варто зазначити, що Лучицького та Ляскоронського поєднували не лише відносини вчитель – учень (зокрема написання кандидатського дослідження), а й інтерес до України та її історії. Попри те, що І. Лучицький був професором катедри всесвітньої історії університету св. Володимира, виявляв він інтерес і до історії та культури України [6], активно співпрацював з Київською громадою, брав активну участь в українському суспільно-політичному русі, зокрема був гласним рідних Ляскоронському Золотоношського повітку, а згодом – цілої Полтавської губернії. Тому розглянута конкурсна праця поєднала і двох неординарних постатей в історії та культурі України.

Література

1. Гордієнко Д. Дві автобіографії Василя Ляскоронського (1909–1913) та його особова справа (1923) / Д. С. Гордієнко // Український археографічний щорічник. Нова серія. – Вип. 18 (Український археографічний збірник. Вип. 21) / НАН України ; Археографічна комісія ; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – К. : Український письменник, 2013. – С. 654–679.

2. Жуковский Ю. Г. Политические и общественные теории XVI века: Схоластика. Макиавелли и Томас Мор. Реформация: Лютер, Кальвин, анабаптисты. Жан Боден / Ю. Г. Жуковский. – Изд. 2-е. – Москва : Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2012. – 168 с. (Из наследия мировой философской мысли: социальная философия).

3. Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія : посібник для студентів історичних спеціальностей університетів / Л. О. Зашкільняк. – Л. : ПАІС, 2007. – 312 с.

4. Иванов Ю. Ф. И. В. Лучицкий – выдающийся ученый, педагог и общественный деятель / Ю. Ф. Иванов // Вопросы истории. – 2000. – № 2. – С. 150–161.

5. Лучицкая С. И. Иван Васильевич Лучицкий (1845–1918 гг.) как историк Франции / С. И. Лучицкая // Лучицкий И. В. Феодальная аристократия и кальвинисты во Франции / вступ. ст. и науч. ред. С. И. Лучицкой. – Санкт-Петербург : ИЦ "Гуманитарная академия", 2011. – С. 5–22.

6. Лучицкая С. И. Иван Васильевич Лучицкий – исследователь истории Украины / С. И. Лучицкая, Л. В. Таран // Вопросы истории. – 2007. – № 3. – С. 153–161.

7. Лучицкий И. В. Феодальная аристократия и кальвинисты во Франции / И. В. Лучицкий ; вступ. ст. и науч. ред. С. И. Лучицкой. – Санкт-Петербург : ИЦ "Гуманитарная академия", 2011. – 608 с. (Серия "Studia classica").

8. Ляскоронский В. Г. Политические собрания и политическая организация кальвинистов во Франции в XVI веке / В. Г. Ляскоронский. – К., 1885. – 90 арк.

9. Мельник-Антонович К. Василь Григорович Ляскоронський (Некролог) / К. Мельник-Антонович // Записки Історично-філологічного відділу ВУАН. Праці історичної секції / за ред. акад. М. Грушевського та проф. О. Грушевського. – 1929. – Кн. XXIV. – С. 367–387.

10. Острянюк А. М. Василь Ляскоронський і Ніжинська вища школа / А. М. Острянюк // Література та культура Полісся. – Вип. 30: Культура Полісся та України в історичному, філологічно-мистецькому контексті / відп. ред. і упорядник Г. В. Самойленко – Ніжин, 2005. – С. 105–111.

11. Ситник О. М. Історія України доби Середньовіччя в наукових студіях В. Г. Ляскоронського : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Ситник О. М. – Ужгород, 1993. – 20 с.

12. Шульгин О. Нариси з нової історії Європи / О. Шульгин. – Прага, 1925. – 219 с.